

Milena Stipić¹, mast. pedagog.

Filozofski fakultet

Novi Sad

UDK: 371.95

ISBN 978-86-7372-148-4, 17 (2012), p.829-839

Stručni rad

ETIČKE DIMENZIJE VISOKIH SPOSOBNOSTI²

Rezime: Ovaj rad gradi most između dve vrlo kompleksne oblasti istraživanja: etike i visokih sposobnosti. Istraživanja iz oblasti etike razmatraju različite koncepcije ispravnog ponašanja, kao i nijanse moralnog ponašanja, dok istraživanja o visokim sposobnostima proveravaju prirodu i dinamiku darovitosti, razvoj talenata, kreativnosti i inteligencije.

Opšte je poznato da oni sa izuzetnim sposobnostima mogu da koriste svoje darove i talente za unapređenje ili koroziju ljudskog društva. Prepoznavajući ove mogućnosti i opasnosti, istaknute mislioce su često privlačila istraživanja o prirodi i nijansama moralnosti darovitih.

Ovaj rad predstavlja pokušaj da se proširi i pojasni shvatanje moralnosti i etike u kontekstu visokih sposobnosti (shvaćenih kao bilo koji spoj inteligencije, darovitosti, talenata i kreativnosti), kao i da se daju praktične smernice o tome kako da se neguje razvoj pozitivnih etičkih sklonosti kod darovitih pojedinaca. To je posebno važno u današnje vreme jer savremeni trendovi i problemi rađaju nemoralno ponašanje od strane mnogih darovitih lidera i inovatora. Vaspitači, savetnici i mentori, koji blisko saraduju s najsajnijim mladim umovima, moraju biti svesni etičkih dimenzija visokih sposobnosti jer su upravo oni ti koji usmeravaju njihov razvoj u određenom pravcu.

Ključne reči: etika, moral, visoke sposobnosti, daroviti.

Uvod

Kada pojedinci sa visokim sposobnostima (u ovom radu široko shvaćenim kao bilo koji spoj darovitosti, talenta, kreativnosti i inteligencije) slede svoje težnje i koriste svoje talenata, njihovi postupci mogu imati popriličan moralni uticaj. Za što potpunije razumevanje ovakvog uticaja, potreban je interdisciplinarni pristup jer su nijanse visokih sposobnosti suviše složene da bi se mogle opisati unutar okvira jedne ili samo nekoliko disciplina. Iscrpna analiza u ovom radu oslanja se na više disciplina i iz nje proizilaze

---

¹ milenaletic@gmail.com

² *Napomena:* Članak predstavlja rezultat rada na projektu „Pedagoški pluralizam kao osnova strategije obrazovanja”, br. 179036 (2011-2014), čiju realizaciju finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

praktične smernice o tome kako da se neguje razvoj pozitivnih etičkih skolonosti kod darovitih pojedinaca. To je posebno važno u današnje vreme jer savremeni trendovi i problemi rađaju nemoralno ponašanje od strane mnogih darovitih lidera i inovatora.

Za vreme pisanja ovog rada, procenjuje se da u Republici Srbiji deluje više organizovanih kriminalnih grupa koje su regionalno povezane sa istim takvim grupama u zemljama u okruženju i šire. Pojavni oblici organizovanog kriminala zastupljeni u našoj zemlji su: trgovina narkoticima, iznude, otmice, ucene, trgovina ljudima, krijumčarenje ljudi, korupcija, pranje novca, zloupotreba službenog položaja, falsifikovanje novca i drugih sredstava plaćanja, prostitucija, trgovina oružjem i eksplozivnim materijama, međunarodno krijumčarenje vozila, krijumčarenje akcizne robe i visokotehnološki kriminal. Ne treba posebno naglašavati činjenicu da organizovani kriminal predstavlja najstroženiju i najopasniju vrstu kriminala u svakom društvu i jednu od najvećih pretnji savremenom čovečanstvu. Sa druge strane, Međunarodni panel za klimatske promene, koji predstavlja konsenzus ogromne većine klimatologa, objavio je najnoviju nedvosmislenu potvrdu da su ljudi odgovorni za opasnost od katastrofe izazvane globalnim zagrevanjem. Oba ova ogromna i neprijatna makroproblema dodatno se pogoršavaju nedostatkom osnovne etičke mudrosti od strane mnogih uticajnih lidera i običnih građana. Stoga, pridavanje veće pažnje etičkim dimenzijama visokih sposobnosti nikada nije bilo nužnije.

A nije da nismo bili unapred upozoreni. Naučnici koji se bave ovom problematikom često su naglašavali (i naglašavaju) prirodu i značaj etičkih dimenzija visokih sposobnosti (videti: Ambrose 2008; Csikszentmihalyi, Nakamura 2007; Damon 2008; Gardner 2007; Gruber 1993; Lee, Olszewski-Kubilius 2006; Michaelson 2001; Piechowski 2003; Piirto 2005; Runco, Nemiro 2003; Roeper 2008; Spreacker 2001; Sriraman, Adrian 2005; Sternberg 2005; Tannenbaum 2000; Tirri, Nokelainen 2007). Gruber (1993) nas, recimo, poziva da primenimo kreativnost na moralna pitanja sa kraja dvadesetog veka koji su potresale brze društvene i tehnološke promene i mnoge globalne krize. Svetska civilizacija u sadašnjem obliku je posvećena politici koja podrazumeva neregulisani ekonomski rast i amoralnu i nemoralnu eksploataciju resursa i populacija. Takve okolnosti utiču na moralna pitanja pravde, pravde, brige o drugima pa čak i istine.

Na početku dvadeset prvog veka, naši društveno-ekonomski, politički i kulturni konteksti zahtevaju da sve više obraćamo pažnju na moralne dimenzije ljudskog iskustva. Fenomen ekonomske i kulturne globalizacije, koji je nepredvidiv, neodređen i koji se velikom brzinom razvija, predstavlja pretnju za međunarodnu stabilnost tako što političke i ekonomske granice čini poroznijim (Rosenau 2003; Singer 2002; Xiang 2007). Pojačane međusobne veze na globalnom planu postavljaju različite ekonomske i kulturne grupe jednu pored druge i uvećavaju njihove razlike, stvarajući time dinamičku napetost između želje da se održe lokalne tradicije i želje da se stekne korist od tuđih ideja (Rosenau 2003). Takva dinamička napetost može da izazove ozbiljne sukobe koji zahtevaju mudro i etičko vođstvo kako bi se oni ublažili. Nestabilnost stvara više prostora u kome kreativne, inteligentne ali moralno siromašne osobe mogu da iskažu neetičko ponašanje kao što su ekonomska eksploatacija i vojno-političko osvajanje. Štaviše, ubrzani tempo tehnološkog napretka u svetu danas dovodi do učestalih i visoko-uticajnih inovacija u oblastima sa brzim tempom razvoja, kao što je informatika, što stvara nove mogućnosti za značajan napredak kao i prilike za nemoralnu eksploataciju drugih i mogućnosti za ekološke katastrofe (Launis i dr. 1999). Problem globalnog zagrevanja je možda najprimetnija, najraširenija i potencijalno najdestruktivnija posledica našeg tehnološkog razvoja koji nije ograničen etičkim smernicama (Flanery 2006; Hansen 2005).

Ljudska priroda i identitet kao ključni aspekti moralnosti i etike

Iako su mnoge perspektive ljudske prirode i moralnosti vredne pomena, za potrebe ovog rada su odabrane dve kojima se želi posvetiti posebna pažnja. To su de Valova (deWaal 2006) upotreba posmatranja primata i evolucionarna analiza radi dekonstrukcije teorije vela (zbog toga što dozvoljava neku vrstu bega od amoralne teorije racionalnog izbora koja dominira društvenim naukama) i rad Monroove (Monroe 1996, 2004), koji uključuje analize altruističkih spasilaca koji rizikuju svoje živote da bi pomogli nepoznatim ljudima (zbog toga što otkriva snažan uticaj identiteta na moralno ponašanje istovremeno doprinoseći udaljavanju od teorije racionanog izbora).

Po psihologu Fransu de Valu (2006), neki istaknuti teoretičari moralnosti krenuli su pogrešnim putem sa svojim

ubedenjima da su ljudi po prirodi asocijalni, antisocijalni i nasilni (npr. filozof Tomas Hobs 1651/1985) ili izuzetno sebični (npr. evolucionari biolozi kao što su Trivers 1971; Vilson 1978). Po Hobsu, naša nasilna priroda nas je prisilila da razvijemo čvrste pravne sisteme da nas spreče da jedni druge neprestano napadamo. Evolucionari biolozi i evolucionari psiholozi iznose sebične genetske uticaje koji nas čine žrtvama evolucionih procesa koji dovode do sebičnog ponašanja.

De Val (2006) tvrdi da teorija vela proizilazi iz ovih pogrešnih pretpostavki i podstiče nas da pretpostavimo da ne možemo od ljudske prirode da očekujemo mnogo toga dobrog. Po teoriji vela, moralnost je samo tanak veo koji prekriva nemoralnu ili u najboljem slučaju amoralnu srž ljudske prirode. Kada je sve mirno, taj veo nas sprečava da iskorišćavamo i zloupotrebujemo jedni druge, ali ako se zagrebe ova površina, kao što se događa u krizama kao što su tragedije ili nestašice resursa, izaći će na videlo naše neprijatne osnovne sklonosti koje dovode do zlog ponašanja.

Bez sumnje, zlo zaista i izlazi na videlo pod takvim okolnostima, ali teorija vela ga preuveličava dok istovremeno zanemaruje naše altruističke sklonosti.

Umesto toga, de Val (2006) je zasnovao svoje suprotno, optimističnije viđenje ljudske prirode na dugogodišnjem posmatranju primata i došao je do zaključka da evolucionari procesi daju prednost altruističkom ponašanju. Njegovi zaključci su otkrili da je altruizam uobičajen među primatima i da proizilazi iz njihovih emotivnih reakcija na patnju drugih. Štaviše, nasuprot argumentima nekih evolucionih biologa i psihologa, takve, emocijama izazvane, altruističke reakcije su adaptivne sa evolucionog stanovišta jer promoviraju koheziju grupe a grupe bolje preživljavaju od rastrkanih atomističkih pojedinaca. Altruizam koji se tipično javlja je pravi a ne recipročni u kojem altruista očekuje neku vrstu nadoknade od onih koji imaju koristi od njegovog altruizma. I dok se recipročni altruizam zaista i pojavljuje u nekim slučajevima, on nije dominantan.

Sa druge strane, Monroova (1996, 2004) je razotkrila neke od nedostataka teorije racionalnog izbora koja promovirše zamisao da se pojedinci razvijaju kao izolovana atomistička bića čije identitete definiše veoma takmičarski nastrojena potraga za dominacijom, kontrolom i zgrtanjem materijalnih dobara. Dehumanizujuće iskorišćavanje drugih u svrhu lične dobiti je karakteristični element društava izgrađenih na pretpostavkama racionalnog izbora (Beckert 2002).

Išavši u suprotnom smeru od konstrukta racionalnog izbora, Monroova je otkrila dinamiku identiteta koju definiše povezanost sa drugima putem saradnje zajedno sa pratećim osećajem da to prevazilazi sopstvenu važnost. U svojim studijama o altruističkom ponašanju, ispitivala je iskustva, razmišljanja i motivaciju moralnih uzora, usredsređivši se na one koji su ugrozili sopstvenu bezbednost i dobrobit da bi spasili nepoznate ljude koji su bili u velikoj opasnosti. Otkrila je da je dinamika formiranja ličnog identiteta od suštinske važnosti u postavljanju pojedinca duž kontinuuma koji seže od egoistične sebičnosti do altruizma. Altruističke spasioce nije pokretao sebičan, racionalan, utilitaran proračun isplativosti, već emotivni osećaj povezanosti sa drugima. Spasilačko ponašanje se odigralo refleksno, bez mnogo razmišljanja.

Nasuprot tome, manje altruistički nastrojeni pojedinci umeju da čine dobra dela drugima, ali dok to rade, imaju tendenciju ka racionalnom proračunu isplativosti takvog dela. Oni koji su daleko manje altruistički nastrojeni umeju da budu surovi jer izoluju svoj identitet od kognitivne disonance koja bi obično usledila nakon njihovih zlodela. Oni umeju da održe pozitivno viđenje samih sebe tako što se distanciraju od onih koje žele da zloupotrebe.

Ovi uvidi uvećavaju značaj samopercepcije i formiranja identiteta u razvoju darovitih pojedinaca. U onoj meri u kojoj im omogućimo da vide sebe kao izrazite pojedince, kao atomističke entitete, ili članove privilegovane superiorne grupe, možemo da pogoršamo eroziju njihovog etičkog integriteta na duge staze. Možemo da stvaramo veoma inteligentne ali potencijalno zlonamerne činioce u svetu.

Da li je "moralno" isto što i "zakonito"?

Društva izgrađena na pogrešnim etičkim pretpostavkama, kao što je preterano oslanjanje na teoriju racionalnog izbora, moraju da se vode Hobsovim (1651/1985) savetom i da stvore snažne zakonske okvire da bi sprečili ljude da previše naude jedni drugima. Snažan pravni sistem može da načini društvo stabilnim i pravednim (Habermas 1996) ali ako zakoni jednog društva odobravaju određeni stepen ponižavanja i eksploataisanja nekih ljudi od strane drugih, sama činjenica da su takvi postupci zakoniti ih ne čini etičkim. Dominacija teorije racionalnog izbora nas može dovesti do toga da pobrkamo moralnost sa zakonitošću u velikim

razmerama. Ukoliko se moralno sumnjiv postupak proglasi zakonitim od strane društva, inteligentni ali moralno siromašni ljudi mogu da protumače njegovu zakonitost kao zeleno svetlo da delaju ne obaziruci se na etičke posledice. Postupci koji imaju moralne dimenzije mogu biti zakoniti ali nemoralni, moralni ali nezakoniti, i moralni i zakoniti, i nemoralni i nezakoniti, ili mogu da spadaju u nedefinisana područja između moralnosti i nemoralnosti ili između zakonitosti i nezakonitosti.

Iako sa određenom dozom sigurnosti možemo da tvrdimo da postoji korelacija između moralnosti i zakonitosti, ipak ima dosta prostora za nemoralne postupke za koje neka kultura ili društvo smatra da su potpuno zakonite. Primeri takvih nemoralnih ali zakonitih postupaka koje vrše prepredeni, daroviti ili talentovani pojedinci su sveprisutni. Nekolicina dole navedenih to dobro ilustruje:

1. Daroviti zastupnici interesa farmaceutske industrije su u dosluhu sa lukavim političarima pri donošenju zakona koji omogućuju iznuđivanje veštački napumpanih zelenaških cena za lekove i druge troškove lečenja dok veliki broj ljudi ne može da priušti ni osnovnu zdravstvenu negu.
2. Duvanska industrija je razvila lukav, obmanjujući marketing i praksu lobiranja da stvori kampanju dezinformisanja usmerenu ka zaobilaženju državnih propisa i potkopavanju i potiskivanju naučnog istraživanja o štetnosti njihovih proizvoda.
3. Talentovani ekonomisti i zakonodavci koji ih prate primenjuju ekonomske sisteme koji zanemaruju ekološku cenu poslovanja i dovode do rasprostranjenog ekološkog pustošenja.

Opasnost koja proizilazi iz brkanja zakonitosti sa moralnošću je najevidentnija u društveno-političkim sistemima koji veruju u svoje pravne sisteme kao surogate za moralna načela. Ovi sistemi mogu da održavaju moralnost i etiku, barem donekle, sve dok su pravni okviri transparentni, pravedni i nekorumpirani, ali to je ideal koji se retko ostvaruje. Društveno-ekonomski sistem zasnovan na veličanju samoljubivog, materijalističkog i samouzdižućeg pojedinca daje značajnu slobodu onima koji bi svoju kreativnost i talenat želeli da iskoriste za eksploataciju drugih. On stvara prostor za kreativnu manipulaciju samim pravnim sistemom tako da najsebičniji, najokrutniji i najprevejaniji donose zakone i ostavljaju u njima rupe koje idu u korist njihovim nemoralnim i manipulatorskim postupcima usmerenim protiv svojih moralnijih sugrađana.

Preporuke za negovanje pozitivnih etičkih sklonosti kod darovitih pojedinaca

Čini se da je formiranje identiteta ključno za važne oblike kako altruizma tako i zlonamernosti (Gevirt 1998; Monro 1996, 2004). U onoj meri u kojoj prosvetni radnici, roditelji i zakonodavci utiču na formiranje identiteta kod inteligentnih mladih ljudi, moramo da postanemo svesniji ekstremno pozitivnog i negativnog smera kojim to formiranje može da pođe. Neki veoma daroviti mladi ljudi sa potencijalom da postanu vođe mogu da potpadnu pod uticaj i da razviju grandiozne, egocentrične identitete i svoje sposobnosti upotrebe u zlonamerne ciljeve.

Bom (Bohm 1994) je ukazao na to da su izuzetno daroviti ili talentovani megalomanijaci kao što je bio Aleksandar Veliki imali tendenciju da postanu izuzetno snažno usredsređeni na sebe i da svojoj sudbini u svetu pripisu grandiozan značaj. U njihovoj glavi, grandioznost njihove vizije opravdava kakve god postupke da čine, koliko god da su oni štetni drugima. U slučaju Aleksandra, on je bio toliko opsednut samoveličanjem da se osećao obaveznim da osvoji ni manje ni više nego celi svet i da njime vlada.

Aleksandar je bio ekstreman slučaj, ali on ilustruje koliko moramo da budemo oprezni u radu sa pojedincima sa visokim sposobnostima. Iako ne treba da opterećujemo darovite očekivanjima da moraju da reše sve probleme ovog sveta zato što su daroviti, ipak moramo da razmotrimo njihove buduće postupke u svetu jer njihov veliki potencijal znači da postoji veća verovatnoća da oni izvrše uticaj na kulturu, društveno-ekonomski sistem i okolinu nego da to učine njihovi manje sposobni vršnjaci. Njihov potencijalni etički uticaj, bilo da je pozitivan ili negativan, povećava značaj bavljenja njihovim moralnim razvojem.

Ako prosvetni radnici i mentori inteligentnih mladih ljudi moraju da plivaju uzvodno protiv jakih ideoloških struja koje potkopavaju moralni razvoj, biće im potrebna velika pomoć kako bi poboljšali izgleda za dugoročni moralni razvoj. U tom cilju, na ovom mestu dajemo neke preporuke tj. aktivnosti za negovanje pozitivnih etičkih sklonosti kod darovitih pojedinaca:

1. Darovitima treba obezbediti mogućnost da internalizuju vrednosti koje poseduju a vezane su za pružanje pomoći drugima (npr. u bolnicama, centrima za dnevnu brigu, nega bolesnika itd).
2. Podržati njihovu hrabrost da stanu iza svojih ubedenja, uprkos mogućem podrugivanju od strane ostalih.

3. Davati im da čitaju knjige i gledaju filmove da bi se upoznali sa moralnim liderima i stvorili odgovarajuće uzore. Istražiti sa njima humane vrednosti i živote pojedinaca koji su bili posvećeni pomaganju drugima.
4. Pomagati im u kreiranju projekata koji se odnose na društvene i moralne pojmove.
5. Upoznati ih sa doprinosom ljudi koji su pokazali zadivljujuće kvalitete i koji su vodili produktivne živote.
6. Ispitivati sa njima moralne teme koje se vide na televiziji, u novinama ili na koje se naiđe u zajednici.
7. Uključivati ih u grupne dinamične aktivnosti u kojima će naučiti da deluju kooperativno jedni sa drugima, da poštuju mišljenja jedni drugih i da dostignu nivo društvene odgovornosti.
8. Pomoći im da izgrade sopstveni kodeks pravila ponašanja.
9. Omogućiti im da učestvuju u donošenju odluka.
10. Potencirati njihovu brižnu stranu.
11. Ohrabrivati ih da čitaju novine kako bi videli da oni i njihova zajednica nisu izolovani od spoljašnjeg sveta.
12. Ohrabrivati ih da razmišljaju o moralnim i etičkim dimenzijama predmeta koje proučavaju.
13. Davati im priliku da razmisle o svojoj ulozi u svetu na primer: Kakav uticaj oni imaju? Kakv uticaj žele da imaju? Kakav uticaj ima svet na njihov život?

Iskrenost, poštenje, moralni principi, globalna zabrinutost i briga za druge su zajedničke teme u životima darovitih - bogat, dubok unutrašnji milje iz koga proizilazi moralna osetljivost. Ne možemo da edukujemo um a da zaboravimo na detetovo JA (Roepers 1990). Darovitima su potrebne veze sa ljudima kojima je stalo do toga ko su oni a ne šta mogu da urade. I potrebne su im prilike da razvijaju i izraze svoju (rastuću) moralnu svest. Samo uz negovanje, njihov moralni potencijal će biti ispunjen.

Neke zaključne misli

Postoji mnogo više etičke građe koju treba obraditi nego što se to u ovom radu moglo postići. Studije etike i moralnosti su opsežne i zalaze u mnoge akademske discipline. Sukobljena mišljenja o etici se javljaju u većini ovih korpusa literature i zahtevaju razrešavanje ili sintezu. S obzirom na pojačanu moralnu osetljivost mnogih darovitih mladih ljudi i verovatnoću njihovog povećanog uticaja na svet kada se njihove sposobnosti razvijaju,

svakako moramo da u većoj meri rasvetlimo veze između etike i visokih sposobnosti. U svetu koga muče međunarodni kriminal i pretnja ekoloških katastrofa koje će izmeniti svet i koje smo sami izazvali, razumevanje načina na koji daroviti mladi ljudi razvijaju svoj identitet i primenjuju svoj talenat nikada nije bilo važnije.

Literatura:

- Ambrose, D. (2008). Utopian visions: Promise and pitfalls in the global awareness of the gifted. *Roepers Review*, 30, 52–60.
- Beckert, J. (2002). *Beyond the market: The social foundations of economic efficiency*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Bohm, D. (1994). *Thought as a system*. London: Routledge.
- Csikszentmihalyi, M., & Nakamura, J. (2007). Creativity and responsibility. In H. Gardner (Ed.), *Responsibility at work: How leading professionals act (or don't act) responsibly* (pp. 64–80). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Damon, W. (2008). *The path to purpose: Helping our children find their calling in life*. New York: Simon & Schuster.
- deWaal, F. B.M. (2006). *Primates and philosophers: How morality evolved*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Flannery, T. (2006). *The weather makers: The history and future impact of climate change*. New York: Atlantic Monthly Press.
- Gardner, H. (Ed.). (2007). *Responsibility at work*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Gewirth, A. (1998). *Self-fulfillment*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Gruber, H. E. (1993). Creativity in the moral domain: Ought implies can implies create. *Creativity Research Journal*, 6, 3–15.
- Gutmann, A. (2003). *Identity in democracy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Hansen, J. E. (2005, December). *Is there still time to avoid 'dangerous anthropogenic interference' with global climate?* Paper presented at the American Geophysical Union, San Francisco, CA.
- Hobbes, T. (1985). *Leviathan*. New York: Penguin Classics. (Original work published 1651)
- Launis, V., Pietarinen, J., & Raikka, J. (Eds.). (1999). *Genes and morality*. Amsterdam/Atlanta, GA: Rodopi.
- Lee, S.-Y., & Olszewski-Kubilius, P. (2006). The emotional intelligence, moral judgment, and leadership of academically gifted adolescents. *Journal for the Education of the Gifted*, 30, 29–67.

- Michaelson, M. (2001). A model of extraordinary social engagement, or "moral giftedness." *New Directions for Child and Adolescent Development*, 93, 19–32.
- Monroe, K. R. (1996). *The heart of altruism*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Monroe, K. R. (2004). *The hand of compassion: Portraits of moral choice during the Holocaust*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Piechowski, M. M. (2003). From William James to Maslow and Dabrowski: Excitability of character and self actualization. In D. Ambrose, L. M. Cohen & A. J. Tannenbaum (Eds.), *Creative intelligence: Toward theoretic integration* (pp. 283–322). Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Piirto, J. (2005). I live in my own bubble: The values of talented adolescents. *Journal of Secondary Gifted Education*, 16, 106–118.
- Roeper, A. (2008). Global awareness and gifted children: Its joy and history. *Roeper Review*, 30, 8–10.
- Rosenau, J. N. (2003). *Distant proximities: Dynamics beyond globalization*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Runco, M. A., & Nemiro, J. (2003). Creativity in the moral domain: Integration and implications. *Creativity Research Journal*, 15, 91–105.
- Singer, P. (2002). *One world: The ethics of globalization*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Spreacker, A. (2001). Educating for moral development. *Gifted Education International*, 15, 188–193.
- Sriraman, B., & Adrian, H. (2005). The use of fiction as a didactic tool to examine existential problems. *Journal of Secondary Gifted Education*, 15, 96–106.
- Sternberg, R. J. (2005). WICS: A model of giftedness in leadership. *Roeper Review*, 28, 37–44.
- Tannenbaum, A. J. (2000). Giftedness: The ultimate instrument for good and evil. In K. A. Heller, F. J. M'onsks, R. J. Sternberg & R. Subotnik (Eds.), *International handbook of giftedness and talent* (2nd ed., pp. 447–465). Oxford, UK: Pergamon.
- Tirri, K., & Nokelainen, P. (2007). Comparison of academically average and gifted students' self-rated ethical sensitivity. *Educational Research and Evaluation*, 13, 587–601.
- Trivers, R. (1971). The evolution of reciprocal altruism. *Quarterly Review of Biology*, 46, 35–57.
- Wilson, E. O. (1978). *On human nature*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Xiang, B. (2007). *Global "body shopping": An Indian labor system in the information technology industry*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Milena Stipić, M.A.

Faculty of Philosophy, Novi Sad

ETHICAL DIMENSIONS OF HIGH ABILITY

Abstract: This paper builds a bridge between two very complex areas of research: ethics and high abilities. Research in ethics discusses different concepts of right conduct and shades of moral behavior, but research on high-ability test dynamic nature of giftedness, talent development, creativity and intelligence.

It is generally known that those with exceptional ability can use their gifts and talents for the advancement of human society, or its corrosion. Recognizing these opportunities and threats prominent thinkers are often attracted to research into the nature and nuances of morality of gifted.

This paper is an attempt to expand and clarify the understanding of morality and ethics in the context of high abilities (understood as any combination of intelligence, talent, talent and creativity), and to provide practical guidance on how to foster the development of positive ethical code of talented individuals. This is especially important today because the current trends and problems are born immoral behavior by many talented leaders and innovators. Educators, counselors and mentors who work closely with the brightest young minds need to be aware of the ethical dimensions of high ability because they are the ones that guide their development in a certain direction.

Key words: ethics, morality, high ability, gifted.

